

MUSIQA SAN'ATIDAGI ENG KATTA TARBIYAVIY OMIL

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.55.72.038>

Jalilov Shokir Isomiddinovich,

Navoiy davlat pedagogika instituti, musiqa ta'limi kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada yoshlar tarbiyasi, nafosat tarbiyasi va musiqa san'atidagi tarbiyaviy omillar haqida fikr yuritiladi. Unda musiqa tarbiyasida mujassam bo'lgan musiqiy-pedagogik, musiqiy-estetik, musiqiy-psixologik tarbiya vositalarining o'zaro integratsiya jarayonlari haqidagi ilmiy qarashlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviyat, musiqa madaniyati, musiqa, ashula, raqs, folklor ijrochiligi san'ati, milliy musiqiy meros, faoliyat, qobiliyat, pedagogika, mustaqil qarorlar, ijodiy fikrlash.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ФАКТОР В МУЗЫКАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

Жалилов Шокир Исомиддинович,

Навоийский государственный педагогический институт, старший преподаватель кафедры музыкального образования

Аннотация. В данной статье рассматривается воспитание молодежи, воспитание тонченности и воспитательные факторы в музыкальном искусстве. В ней отражены научные взгляды на процессы взаимной интеграции музыкально-педагогических, музыкально-эстетических, музыкально-психологических средств воспитания, воплощенные в музыкальном образовании.

Ключевые слова: духовность, музыкальная культура, музыка, пение, танец, народное творчество, национальное музыкальное наследие, активность, способность, педагогика, самостоятельное принятие решений, творческое мышление.

EDUCATIONAL FACTOR IN MUSICAL ART

Jalilov Shokir Isomiddinovich,

Navoi State Pedagogical Institute, Senior Lecturer, Department of Music Education

This article discusses the education of youth, the education of sophistication and educational factors in the art of music. It reflects scientific views on the processes of mutual integration of musical-pedagogical, musical-aesthetic, musical-psychological means of education, embodied in musical education

Keywords: spirituality, musical culture, music, singing, dance, folk art, national musical heritage, activity, ability, pedagogy, independent decision-making, creative thinking.

2020-yilga muhtaram Prezidentimiz tomonidan "Ilm-ma'rifat va raqamli iqtisodiyot yili" deb nom berish taklif qilingani, joriy 2021 yilning esa "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili" deb e'lon qilinishi o'qituvchilarni, ayniqsa, nafosat tarbiyachilari bo'lmish musiqa fani o'qituvchilarini bu borada yanada samaraliroq ishlashga undaydi. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonidan 2020 yil 19 mayda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi qonun talablari asosida ta'lim tizimida ro'y berayotgan o'zgarishlar umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi barcha o'quv predmetlari qatorida musiqa madaniyati o'quv predmetining o'qitilishini ham yanada takomillashtirilishini taqozo etmoqda. Xususan, ushbu qonunning 35-moddasida: «Umumta'lim fanlarining o'quv dasturlari shaxsni har tomonlama kamol toptirishga, ta'lim o'quvchilarda bilim, malaka, ko'nikmalarni, saviyani shakllantirishga va ularning qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak» [1], - deyilgani musiqa madaniyati darslarini tashkil etish tamoyillarini, uning strukturasi, ushbu fanga qo'yilayotgan zamonaviy talab va ehtiyojlarni belgilab beradi. Davlat ta'lim standartida

nazarda tutilgan yangi ta'lim mazmuni o'quvchilarning musiqiy bilim va malakalarini o'stirish bilan birga ularda kuzatuvchanlik, ijodiy fikrlash, tashabbuskorlik, badiiy va musiqiy did kabi individual xislatlarni rivojlantirishni ham maqsad qilib qo'yadi.

Davlatimiz tomonidan musiqa madaniyatini ommaviy rivojlantirish maqsadida keyingi yillarda keng ko'lamli tadbirlar ishlab chiqildi va ular muntazam izchillikda hayotga tatbiq etilmoqda. Shaxsni rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish insonning jismonan, aqlan va ma'naviy tomondan kamolga yetish jarayonidir. Bu jarayonning o'ziga xos ob'yektiv va sub'yektiv tomonlari mavjud. Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan va inson shaxsiyatining shakllanishida muhim rol o'ynaydigan san'at turidir.

Eramizdan oldingi IV asrda yunon faylasufi Aflotun shunday degan edi: «Eng katta tarbiyaviy omil musiqiy san'atda emasmikan, zeroki, ritm va garmoniya hammadan ko'proq shu vaqtda qalbgacha chuqur yo'l topadi va salobat baxsh etib, uni ko'rkam qiladiki, agar tarbiya to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lsa, aks holda uning teskarisi bo'lib chiqadi». Uning shogirdi Arastu (Aristotel) komil ishonch bilan mazkur fikrni quvvatlaydi: «Musiqa kishi ruhining ahloqiy tomoniga ma'lum darajada ta'sir etadi, bas shunday ekan, u yoshlarning tarbiyasiga ta'sir etadi.»

Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nasr Al-Farobiy esa musiqaning shaxs shakllanishiga aniq ta'sirini quyidagicha bayon etadi: «Bu fan (ya'ni musiqa Sh.J.) shu ma'noda foydaliki, kimning fe'l atvori muvozanatni yo'qotgan bo'lsa, tartibga keltiradi, kamol topmaganlarni kamolotga yetkazadi va muvozanatda bo'lganlarning muvozanatini saqlaydi. Bu fan tanning sog'ligi uchun ham foydalidir» [5;]. Musiqa inson ruhi va aqliy rivojiga bebaho ta'sir o'tkazadi. Shu bois o'quvchilarda inson ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo'lib turadi.

Musiqa, ashula, raqs, folklor ijrochiligi san'ati milliy musiqa san'atining xalq hayoti va ijodi bilan chambarchas bog'liq holda paydo bo'lgan va rivojlanib kelgan qadimiy san'at turlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, xalqimizning an'anaviy ruhdagi qo'shiqlari o'lmas meros bo'lib, barcha davrlardagidek bugun ham barcha tarbiyaviy talablarga «labbay» deb javob bermoqda. Lekin, shu bilan bir qatorda, faqat tariximiz bilan g'ururlanib qolmasdan, bugungi kunning ruhiga mos tarzda qo'shiqlar, musiqa asarlari yaratish ishi milliy madaniyatimizni, ma'naviyatimizni rivojlantirishda bosh omillardan bo'lmish musiqa san'ati bilan shug'ullanayotgan barcha mutaxassis va san'atkorlarga muhim vazifa qilib qo'yilishi tabiiydir. Mamlakatimiz tamomila yangi jamiyat, yangi turmush va yangi hayotni boshlab yubordi. Odamlarimiz qalbi, tafakkuri va tasavvurida muhim o'zgarishlar paydo bo'ldi. Jamiyatimizda inson omili yuksak darajaga ko'tarildi va kelajakka ishonch, milliy o'zligimizga bo'lgan ishonch yanada mustahkamlanib bermoqda.

Musiqiy madaniyat o'zining serqirraligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, o'zining chuqur ildizlari qadimgi davrlarga yetib boradigan o'zbek xalqining boy musiqa merosi hozirgi kundalik hayotimizda ham muhim o'rin tutadi va o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. U xalq ijodining yuksak namunalari, folklor ijrochiligi, kuy tuzilishi, mazmunan rivojlangan cholg'u va ashula asarlari, dostonlar ijrochiligi hamda murakkab ijrochilik turkumi atalmish maqom musiqasini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, xalq musiqiy madaniyatida o'zlarining barcha davrlarda sezilarli hissalarini qo'shib kelayotgan xalq bastakorlarining ijodi ham salmoqli o'rin tutadi.

«Aqliy va jismoniy rivojlanishning garmonik qo'shilishida ahloqiy soffik, san'atga va hayotga estetik munosabat - shaxsning to'laqonli kamolga yetishidagi muhim shartlar hisoblanadi». [6;] Bu oliyjanob maqsadga erishishda to'g'ri yo'lga qo'yilgan bolalar musiqa tarbiyasi katta ahamiyatga egadir. Bolalar qobiliyati aktiv musiqa faoliyati davomida rivojlanib boradi. Qobiliyatlar deganda insonning kerakli ko'nikma, malaka, ilmlarni olishi va uni amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llay olishga qaratilgan psixologik xususiyatlari tushuniladi.

Ma'lum bir faoliyat turiga bo'lgan qobiliyat. nerv tizimining analizatorlari sezgirligi, kuchi, nerv jarayonlarining harakatlanganligi, muvozanatlashganligi kabi omillar asosida rivojlanadi. Masalan: bir sinfdagi o'qiyotgan ikkita o'quvchiga o'qituvchi bir xil asarni, sh'erni yoki etyudini beradi. Lekin o'quvchilardan biri etyudni bir haftadan keyinroq, yana biri esa tez o'lashtira boshlaydi. Boshqa o'quvchi esa bu ishni bir oy o'tganda

ham bajara olmaydi va ko'p xatolar qiladi. Ana shunday holatlarda pedagog muvaffaqiyatga erishishdagi bu farqni o'quvchilardagi qobiliyatlar darajasiga bog'laydi.

Tug'ma qobiliyatlarning irsiy berilishi, masalan, tibbiyot ilmida va unga muvofiq pedagogikada ham alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ichkilikbozlikka berilgan ayrim oilalardagi bolalarda ba'zi bir irsiy ko'chib o'tadigan ruxiy kasalliklarga chalinish hollari uchraydi. Sog'lom kishilar farzandlarida aqliy faoliyat darajasi va sifati yuqori bo'lishi kuzatiladi. Jismoniy va ruhiy sog'lom bo'lgan kishilarda ma'lumotlilik hamda bilish jarayonlarining rivojlanishi ko'p jihatdan ular qanday sharoitda o'qitilayotganligi yoki qanday sharoitga qo'yilganligi bilan belgilanadi.

Xalqimizda «Qush uyasida ko'rganini qiladi» degan maqol bor. Har bir bola birinchi tarbiyani o'z ota-onasidan, oila a'zolaridan, o'z atrofidagi yaqin kishilardan oladi. Oiladagi ijobiy muhit, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, bir-biriga bo'lgan hurmat va e'tibor, mehribonlik, o'zaro yordam va ularning musiqaga bo'lgan munosabatlarini bolalarda dastlabki tushuncha va ko'nikmalarining rivojlanib borishida asosiy o'rin tutadi. Bolalar shaxsi uning faoliyati jarayonida tarkib topadi. Zotan, o'quvchining faoliyati juda maroqli, o'ziga xos go'zal va shakl jihatidan rang-barangdir. Bu xil fazilatlar bolalarga xos bo'lgan doimiy ehtiyojga aylangandagina ulardagi faollik yanada ortadi. Maroqli va ma'naviy zavq beruvchi ana shu go'zal tuyg'u bolalar va o'quvchilarning nafas tarbiyasiga juda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Binobarin, bolada namoyon bo'ladigan ilmiy –pedagogik, musiqiy-estetik, musiqiy-psixologik tarbiya muhim ma'naviy go'zallikka puxta zamin hozirlaydi.

Ijodkor o'zbek xalqi badiiy so'zning va musiqiy ohangning yosh avlod tarbiyasidagi kuchi va jozibasiga qadim zamonlardan oq katta e'tibor bergan. U o'zining eng noyob asarlarini so'z va ohang mo'jizasi bilan bunyod etgan. Musiqa tarbiyasida xalq qo'shiqlaridan, ulardagi ajdodlarimizning milliy-mafkuraviy dunyoqarashlaridan tashkil topgan tarbiyaviy vositalardan sog'lom tafakkurli yoshlarni tarbiyalash yo'lida ijodiy foydalanish yaxshi samara beradi. Ushbu tamoyillardan kelib chiqib, ma'naviy jabhalarning barcha yo'nalishlari o'zlarining maqsad va vazifalarini belgilab olishlari zarur bo'ladi. Ayniqsa, bu jabhada musiqa madaniyatining ma'naviy hayotdagi o'ziga xos o'rnini baholash, uning ta'sirchanlik kuchini yoshlar ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishga, ongli fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga tomon yo'naltirish uning bosh mezon ekanligini anglash muhimdir. Madaniy hayotda bugungi kunda shu tamoyilga ko'ra siljishlar kuzatilmoqda. Ijodkorlarning fikri-zikri ana shu tamoyillar yo'liga yo'naltirilgan desak, xato qilmagan bo'lamiz. Sog'lom fikrlovchi yosh avlod tarbiyasida tarbiya jarayoni qanchalik maqsadga muvofiq, pedagogik jihatdan to'g'ri, samarali bo'lishi uning qay darajada tashkil etilishiga bog'liq. Yosh avlodni begona, buzg'unchi g'oyalar ta'siridan saqlash, ularning hayotga yengil-yelpi munosabatda bo'lishlariga yo'l qo'ymaslik, ularda ezgu g'oyalar va sog'lom fikrlarni shakllantirish, ijtimoiy faol, vatanparvar, ijodiy fikrlaydigan va mustaqil qarorlar qabul qila oladigan shaxs xususiyatlarini tarkib toptirish orqali yoshlarning ma'naviy saviyasini yuqori darajaga ko'tarish mumkin. Bu maqsadlarga erishishda musiqa tarbiyasi, yuqorida ko'rsatib o'tilganidek, juda ko'p tabiiy hamda samarali imkoniyatlarga bo'ydir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. T., - 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. 1-ilova. "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi". Xalq so'zi gazetasi. - 2017 yil 8 fevral soni va internet resurs: www.lex.uz.
3. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2018 yil, 6-sentyabrdagi Xalqaro maqom san'ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi. T., - 2018.
4. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. 1-ilova. "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi". Xalq so'zi gazetasi. - 2017 yil 8 fevral soni va internet resurs: www.lex.uz.
5. Aliqulov H. Gumanistik meros va shaxs ma'naviy kamoloti. "Falsafa va huquq" nashriyoti. T. – 2006.
6. Matyoqubov O. Maqomot. "Musiqa" –T., 2004 y.
7. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T., - 2000.
8. Michael Pilhofer and Holly Day. "Music Theory for dummies". - Indiana USA - 2007. Wiley Publishing Inc.